

Rudolf Fürst a kolektiv: Vzestup Indie a Číny: Přichází asijské století?

1. vydání. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001, 225 stran, ISBN 978-80-86506-84-5 (signatura knihovny ÚMV 58 530 PK).

Knihu Rudolfa Fürsta a kolektivu *Vzestup Indie a Číny: Přichází asijské století?* vydal Ústav mezinárodních vztahů na sklonku roku 2011. Z kolektivu autorů je známé především jméno Rudolfa Fürsta, který se Číně a východní Asii věnuje dlouhodobě. Je autorem nebo spoluautorem několika odborných knih zaměřených na tento region (Fürst 2004, 2006 a 2010) a řady článků. V současnosti působí jako výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů a přednáší na několika českých vysokých školách.

Číně a Indii i jiným asijským zemím je v české literatuře věnováno minimum prostoru, na což upozorňuje i Rudolf Fürst v úvodu k této nové knize. Ačkoliv zahraniční nakladatelství vydávají stále více knih o expandující čínské (a méně již indické) ekonomice a měnicím se postavení Číny v mezinárodních vztazích obecně, v češtině vyšlo v poslední době jen několik titulů, a to převážně populárně-naučného charakteru nebo zaměřených na historii země. Zmíňme například knihu Víta Vojty (2011) nebo přeložené dílo z edice Encyklopedie Britanniky (2009). Z druhé skupiny figurují mezi nově vydanými knihami, případně dotisky dějiny Johna K. Fairbanka (2010) nebo Vladimíra Lišáka (2008 a 2012). Z odborných publikací jde pouze o výše zmiňované Fürstovy knihy (2010 a 2006), dále politologické studie Miloše Balabána a Antonína Raška (2010) nebo překlady Fareeda Zakariy (2010). Ani jedna z uvedených publikací se však nevěnuje primárně Indii.

Recenzovaná kniha je v češtině z tematického hlediska ojedinělým dílem, které se zabývá vzestupem dvou obrovských a dynamických ekonomik a stále významnějších světových hráčů, Číny a Indie (případně dvojbloku „Čindie“). Kniha hledá odpovědi na otázky týkající se budoucího uspořádání mezinárodních vztahů, strategií Číny a Indie pro posílení vlastní ekonomiky i postavení ve světě atd. Především pak polemizuje o tom, zda je namístě obávat se ekonomického a mocenského vzestupu těchto zemí. Autoři jsou v hodnocení budoucího postavení Číny a Indie ve světové ekonomice a politice spíše opatrní a ve svých závěrech nepotvrzují „pravděpodobnost nadcházejícího asijského století“. Doporučují spíše smířit se s novou realitou a novým rozložením sil ve světě než přehnané obavy ze ztráty moci.

Kniha je postavena na příspěvcích z konference Ústavu mezinárodních vztahů *Indie a Čína: Přichází asijské století?*, která se uskutečnila v roce 2008. V úvodu je zdůrazněno, že si autoři knihy nekladli jednotné metodologické nároky a nebyl zaveden jednotný koncept, neboť „*cílem bylo spojit úsilí autorů z více českých a slovenských akademických pracovišť, protože výzkum v oblasti asijských studií je v České republice i na Slovensku zatím málo rozvinutý a nekoordinovaný*“ (s. 8). Vzhledem k relativně dlouhé době od konání uvedené konference by se ovšem dalo očekávat, že jistá jednotná koncepce zavedena bude. Obsahové a logické provázání kapitol, omezení některých duplicit a sjednocení i po formální stránce by knize jistě prospělo. V daném stavu jde proto spíše o sborník než odbornou monografii.

Kniha je rozdělena do devíti relativně samostatných kapitol, většina z nich se věnuje mezinárodněpolitickým a bezpečnostním aspektům vzestupu Číny a Indie ve světě. Ekonomické jsou pouze dvě kapitoly Jaroslava Foltýna „Proč je stále nutné pokládat prognózy ‚Čindie‘ za nejisté“ a Alice Rezkové „Ekonomické výzvy pro Čínu a Indii z dlouhodobé perspektivy“. Z pozice ekonomky se přitom domnívám, že by byla žádoucí podrobnější a systematictější analýza současného stavu a hlavních ekonomických a sociálních problémů těchto dynamických ekonomik, případně střednědobých a dlouhodobých prognóz.

Ekonomické texty jsou slabou stránkou této jinak zajímavé publikace. I když se ve světové literatuře akcentuje především vývoj a posilování Číny, bylo by také žádoucí (s ohledem na název knihy, kde na prvním místě figuruje právě Indie, a s ohledem na hlavní cíle knihy) věnovat více prostoru Indii. Zatímco „čistě“ čínskou zahraniční politiku rozebírá bez ohledu na případná krátká srovnání s Indií z různých úhlů pohledu šest textů, výhradně Indii je určena pouze druhá stať. V tomto ohledu je obsah knihy nevyvážený.

První kapitola Rudolfa Fürsta „Vojenský vzestup Číny: Reálná bezpečnostní hrozba?“ analyzuje bezpečnostní aspekty čínského vzestupu. Nastiňuje hlavní trendy a změny v čínské zahraniční politice, včetně vojenského posilování v regionu. Autor nepovažuje vojenský růst Číny s ohledem na současný vnitropolitický a zahraničněpolitický vývoj za regionální, natož globální hrozbu, i když jisté regionální konflikty (například s Tchaj-wanem) nelze do budoucna zcela vyloučit. Upozorňuje mimo jiné na to, že v zájmu země je především zajistit vstupy a odbyt pro expandující ekonomiku.

Druhá kapitola Vlastimila Blechy „Současná vojensko-strategická pozice Indie jako nastupující mocnosti“ popisuje vývoj indické zahraniční politiky a srovnává postavení Indie a Číny v mezinárodních vztazích, stejně jako jejich vzájemné vztahy. Zdůrazňuje pragmatický přístup Indie v mezinárodních vztazích, kde s ohledem na vlastní zájmy a maximalizaci mocenského postavení prosazuje multilateralismus a vystupuje jako loajální spojenec USA. Podle Vlastimila Blechy nepředstavuje ani Indie pro „západní svět“ bezpečnostní hrozbu. Naopak působí jako stabilizující prvek v regionu.

Třetí kapitola Ivany Karáskové „Čínská politika energetické bezpečnosti: Hrozba nebo příležitost“ zkoumá trendy ve vnitřní a vnější energetické politice soudobé Číny a hodnotí různé aspekty jejího stále většího zasahování do světových energetických toků a trhů. Oproti předchozím kapitolám se explicitněji snaží o srovnání realistických (nebo neorealistických) a liberálně-idealistických přístupů k čínské energetické politice. Autorka poukazuje na nemalý vliv nestátních aktérů na externí energetickou politiku Číny, zejména čínských ropných a plynárenských společností značně usměrňovaných státem. Podobně jako Rudolf Fürst odmítá riziko konfrontace Číny se Spojenými státy minimálně v blízké budoucnosti, neboť vystupuje jako „zodpovědný účastník“ mezinárodního prostředí.

Dále je zařazen obecnější text Tomáše Michaleka „Zahraniční politika Číny v Africe“, zabývající se ekonomickými a politickými strategiemi Číny vůči africkým zemím a dopadům jejího působení na Afriku i další regiony. Tomáš Michalek zde rostoucí, mnohostranné čínské zapojení v Africe obhajuje spíše jako stabilizující pro region. Kontroverzní spolupráce Číny s některými zeměmi (například se Súdánem) navíc podle něj doznává změn a částečně se přizpůsobuje tlakům USA a jiných zemí nebo mezinárodních organizací. Čína se snaží vystupovat z pozice *soft power* a věnuje stále více pozornosti dopadům své politiky.

Následují dva již zmiňované, převážně ekonomické příspěvky „Proč je stále nutné pokládat prognózy ‚Čindie‘ za nejisté“ a „Ekonomické výzvy pro Čínu a Indii z dlouhodobé perspektivy“. Zatímco první z nich se snaží spíše o přiblížení hlavních indických problémů a pozice Indie ve světové ekonomice, druhý příspěvek se pokouší o systematictější analýzu hlavních silných a slabých stránek ekonomik obou zemí. Jaroslav Foltýn pojednává především o slabých stránkách současné indické ekonomiky a Indii považuje spíše za slabý článek potenciálního ekonomického dvojbloku Čindie. Oproti tomu Alice Rezková srovnává sociální a demografické, ekonomické, environmentální, politické a technologické faktory rozvoje obou zemí. Vymezuje hlavní rozdíly ve sledovaných oblastech a zdůrazňuje mimo jiné potřebu většího důrazu na ochranu rychle se zhoršujícího životního prostředí, na rozvoj vědy a výzkumu, stejně jako potřebu zásadních politických reforem pro další rozvoj. Podobně jako Jaroslav Foltýn připomíná, že Indie se v mnoha směrech reformuje a vyvíjí pomaleji než Čína.

Sedmá kapitola Gabriele Pleschové „Európska zahraničná politika voči ČĽR: Racionalistický a konstruktivistický pohľad“ přibližuje vztahy mezi Evropskou unií a současnou

Čínou opět s důrazem na srovnání vybraných mezinárodněpolitických teoretických přístupů. Proti předchozím kapitolám jsou zde využívány teze racionalistické a konstruktivistické. Autorka se v rámci analýzy vzájemných vztahů zaměřuje i na specifika slovenské zahraniční politiky vůči Číně. Zatímco přístup EU k partnerství s Čínou je přísně racionální a zakládá se na analýze nákladů a přínosů, Slovensko buduje specifické vztahy s Čínou, které ovšem nejsou podloženy dostačujícími informacemi, ale spíše názory a idejemi vládních představitelů.

Osmá kapitola Jakuba Lepše „Vztahy USA a ČLR v éře administrativy George W. Bushe“ se vrací k přístupu bývalého amerického prezidenta k Číně a pozici Číny vůči tomuto klíčovému partnerovi. Připomíná hlavní rysy americko-čínských vztahů, především ambivalentní a velmi proměnlivý přístup ze strany USA. Politika G. W. Bushe ve vztahu k Číně dle oficiální rétoriky postupně vyvinula ze „strategického soupeření“ k nejlepším čínsko-americkým vztahům v historii, stále však relativně křehkým.

Poslední text Jany Sehnálkové „Vzpurný Tchaj-wan a nespolehlivý Washington: Tchajwansko-americké vztahy během administrativy prezidenta Bushe“ také analyzuje politiku předposlední administrativy USA, ovšem ve vztahu k Tchaj-wanu s ohledem na měnící se přístup samotné Číny k ostrovnímu státu. Autorka hodnotí tchajwansko-americké vztahy jako pevné, přístup USA k Číně a Tchaj-wanu za vlády prezidenta G. W. Bushe pak jako stále více kooperativní a pragmatický.

Mezi jednotlivými kapitolami jsou zřetelné rozdíly v přístupu autorů, metodologii i používaných zdrojích. Chybí systematictější a podrobnější vysvětlení a vymezení samotného pojmu „Čindie“, který zmiňují autoři v různém kontextu i s různými odkazy na autory, kteří termín údajně použili poprvé (viz například s. 90 a 106). Zatímco v kapitole „Čínská politika energetické bezpečnosti“ je metodologie pečlivě zpracována a vysvětlena, v první ze zmiňovaných ekonomických kapitol zcela chybí. Druhá ekonomická kapitola naopak nabízí při hodnocení stavu čínské a indické ekonomiky takzvanou PEST analýzu, na jejímž základě identifikuje potenciální příležitosti a hrozby pro budoucí vývoj těchto zemí. Vzhledem k rozsahu kapitoly je toto srovnání však velmi povšechné a obecné, neanalyzuje uvedené problémy podrobněji ani hlouběji. Například tolik důležitým sociálním a demografickým faktorům je věnována zhruba jedna strana textu. Výsledkem jsou formulace typu „*migrace v Indii je stále ještě ve velké míře motivována chudobou [...], přesun do měst tak v mnoha případech neřeší životní situaci migranta tak, jak je tomu v Číně*“ (s. 109). Argumentace o faktorech a stavu vnitřní migrace v Číně však zcela chybí, proto mohou být tato hodnocení zavádějící. I v rámci čínské vnitřní migrace je motivem rozdílná ekonomická úroveň mezi městy a venkovem nebo jednotlivými regiony. Neoficiální migranti bez takzvaného statusu *hukou* (viz například OECD 2010) mají velmi složité životní a pracovní podmínky a jejich životní situace migrací uspokojivě vyřešena určitě není.

Další výtká směřuje k aktuálnosti a nepřesnosti některých pasáží. Přestože je kniha navázána na konferenci z roku 2008, vyšla až v roce 2011 a reálně byla v Ústavu mezinárodních vztahů dostupná v únoru 2012. I přesto je možné, zejména v ekonomických kapitolách, najít odkazy na data z roku 2004 (například na s. 94, 96 nebo 97), ačkoliv jsou již dostupné mnohem novější údaje. V případě analýzy makroekonomického vývoje Číny a Indie takto zastaralé údaje nelze využívat, protože v řadě oblastí se během velmi krátkého období hodnoty zdvojnásobují či ztrojnásobují. Poslední dvě kapitoly se zabývají politikou bývalého republikánského prezidenta USA ve vztahu k Číně (nikoliv už k Indii), aniž by byly zmíněny změny po nástupu demokratického prezidenta Baracka Obamy. Ani v jedné z kapitol není zmíněna plánovaná regionální obchodní dohoda mezi Čínou a Indií a její možné dopady na vzájemné vztahy těchto zemí. Stejně tak chybí zmínka o průlomové dohodě o ekonomickém partnerství mezi Čínou a Tchaj-wanem z roku 2010. Alespoň částečná aktualizace textů mohla být provedena v rámci závěrečné editace, v závěru knihy.

Nepřesnosti se vyskytují jak při využívání číselných údajů (místy bez uvedení roku, k němuž se vztahují, apod.), tak obecných pojmů nebo formulací. Například v PEST analýze Alice Rezkové je o vývoji HDP po roce 2008 uvedeno, že „*Čína až dosud počítala s dvouciferným růstem*“ (s. 109). Ani z následující tabulky však není zřejmé, o jaký HDP se jedná (zda reálný, či nominální), aktuální data o vývoji HDP v daném období se navíc liší. Autorka kombinuje při srovnání oficiální národní zdroje, sporná je tudíž srovnatelnost (a zejména v případě Číny i spolehlivost) čísel. Domnívám se, že by bylo vhodnější využít statistiky mezinárodních organizací, například UNCTAD, OECD nebo MMF. Sporné je také tvrzení, že Čína počítala s dvouciferným růstem. Autorka přitom vůbec nezmiňuje čínské pětileté hospodářské plány. Například v jedenáctém plánu (2006–2010) čínská vláda kalkulovala s průměrnými tempy růstu HDP ve výši 7,5 % (viz například oficiální stránky čínské vlády). Podobně se posupuje i v dalších pasážích kapitoly.

Seznam literatury ke knize je poměrně obsáhlý, zahrnuje zdroje různého typu a kvality. Pochybnosti vyvolává využití některých ne odborných a ne zcela spolehlivých sekundárních pramenů, včetně internetové encyklopedie Wikipedia (s. 97), ačkoliv jsou dostupná kvalitnější, srovnatelnější a častěji aktualizovaná statistická data z provenience mezinárodních organizací. Orientace v použitých zdrojích může být problematická také proto, že autoři kombinují různé způsoby odkazů na použitou literaturu: harvardský systém citací v textu a zároveň odkazy na zdroje v poznámkách pod čarou.

Z formálního hlediska mohou být některé kapitoly nepřehledné, protože využívají příliš mnoho různých formátů nadpisů (například v kapitole Tomáše Michaleka), které nejsou číslovány, navíc formát nadpisů není mezi kapitolami sjednocen. U některých grafů chybí použité zdroje (anebo je na ně odkazováno nesystematicky různými způsoby pod grafem, v poznámce pod čarou nebo v textu – viz například s. 18 a 19) nebo jednotky (s. 113), vzhledem k černobílému tisku jsou špatně rozlišitelné zobrazované údaje (s. 114, 115). V textu se vyskytují i gramatické chyby nebo překlepy (například s. 98).

I přes uvedené výtky považuji knihu Rudolfa Fürsta a kolektivu obsahově za velmi přínosnou a cennou, zejména s ohledem na naprostý nedostatek kvalitních pramenů v češtině. Je vhodná pro širší akademickou obec, vysokoškolské studenty politologických či ekonomických oborů, které se soustředí na asijské země, stejně jako pro obory obecnějšího typu, jako jsou mezinárodní vztahy.

Zuzana Stuchlíková

Literatura

- Balabán, Miloš – Rašek, Antonín (2010): *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti*. Praha: Karolinum.
- Fairbank, John K. (2010): *Dějiny Číny*. Aktualizovaný dotisk. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Fürst, Rudolf (2010): *Česko-čínské vztahy po roce 1989*. Praha: Karolinum.
- Fürst, Rudolf (2006): *Historie ČLR III.: 1989–2005*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Fürst, Rudolf a kol. (2004): *Dějiny Taiwanu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Encyclopaedia Britannica (2009): *Moderní Čína: Komplexní průvodce novým ekonomickým gigantem*. Brno: Jota.
- Liščák, Vladimír (2012): *Čína – stručná historie států*. E-kniha. Praha: Libri.
- Liščák, Vladimír (2008): *Dějiny Číny, Taiwanu a Tibetu v datech*. Praha: Libri.
- OECD (2010): *OECD Economic Surveys – China 2010*. Paříž: OECD.
- Vojta, Vít (2011): *Čínský svět*. Brno: Pixl-e.
- Zakaria, Fareed (2010): *Postamerický svět*. Praha: Academia.